

ABDURRAHMAN GUBARİ EFENDİ ve KISSA-İ YUSUF'U

»Osman ÜNLÜ

Bu yazıda, XVI. yüzyıl şairlerinden Abdurrahman Gubârî Efendi ve onun eserlerinden biri olan Kissa-i Yûsuf mesnevisi hakkında kısa bir bilgi vermek amaçlanmıştır. Yazının birinci bölümünde şâirin hayatı, şahsiyeti ve eserleri hakkında bilgi verilecek; ikinci bölümde de Kissa-i Yûsuf mesnevisi tanıtılacaktır.

1. ABDURRAHMAN GUBÂRÎ EFENDİ: XVI. yüzyılın önemli şâir, hattat ve Nakşibendî şeyhlerindendir. 'Asıl adı Abdurrahman, babasının adı Abdullah'tır. Ne zaman doğduğu bilinmiyor. Doğum yeri konusunda ise farklı görüşler vardır. Gubârî, Latîfî'ye⁹ göre Lârendeli, Aşık Çelebi'ye¹⁰ ve Gelibolulu Ali'ye¹¹ göre Hamid İlili, Şemseddin Sami'ye¹² göre Aksaraylıdır. Fakat kendisinin Kâbenâme isimli eserindeki şu beyitlerde Akşehirli olduğunu görüyoruz:

*Mekke şehrin dilde çün berk eyledüm
Akşehri ol zaman terk eyledüm
Mevlidimdür gerçi ol şehri-i şerif
Lakin olmaz Mekke şehrine harif¹³*

Gubârî ilk eğitimini babasından aldıktan sonra İstanbul'a gitti, Medrese eğitimine devam etti. Zamanın ünlü müderrisleri Kınalı-zâde Ali ve Müslim Çelebiler'den ders aldı.¹⁴ Aynı zamanda meşhur hattat Şeyh Hamdullah-zâde Mustafa Dede'den sülûs ve nesih hatlarını meşk etti.¹⁵ Fakat asıl şöhretini "gubârî"¹⁶ hatta gösterdiği kaâbiliyet ile elde etmiştir. Mahlasını "gubârî" olarak seçmesi de bundan ileri gelir.

Gubârî, medrese eğitimini tamamladıktan sonra Nakşibendî tarikatine girdi. 941/1534 yılında Kanunî Sultan Süleyman'ın İrakeyn seferine ordu kâtibi sıfatıyla katıldı. Sefer dönüşünde Nakşibendî Şeyhi Ahmed Buhârî Zâviyedârî Şeyh Abdüllâtîf Efendi'ye intisab ederek Şeyh Vefa Tekkesi'nde sülûkunu tamamladı. Burada iken söylediği ve tevâzuunu ifâde eden ,

Ser-i kûy-ı Vefânun hâksârı

* Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Doktora Öğrencisi

⁹ Latîfî: Tezkiretü's-Şuarâ ve Tabsiratü'n-Nüzemâ (Haz. Rıdvan Canım), Ankara, 2000, s.407.

¹⁰ Aşık Çelebi: Meşâirü's-Şuarâ (Haz. Meredith- Owens), Londra, 1971, y.285a

¹¹ Gelibolulu Ali: Kühnü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı(Haz. Mustafa İsen), Ankara, 1994, s.247

¹² Şemseddin Sami: Kâmûsu'l-A'lâm, İstanbul, 1314, C.V, s.3256

¹³ Gubârî: Ka'benâme, Manisa İl Halk Ktb. No: 4952, y.IOb. Nuray Şimşek, Gubârî'nin Kâbenâme eseri üzerinde hazırladığı yüksek lisans tezinde bu beytin elinde bulunan nüshalarda bulunmadığını ifade etmektedir. (Nuray Şimşek: Abdurrahman Gubârî'nin Kâbenâmesi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1987, s. 81)

¹⁴ Aşık Çelebi: a.g.e., y.285a

¹⁵ Müstakimzâde Sadeddin Süleyman: Tuhfe-i Hattatîn, İstanbul, 1928, s.246

¹⁶ Çıplak gözle okunamayacak kadar küçük bir yazı çeşidi. Ancak, müstakîl bir yazı cinsi değil her çeşit hattın çok ince yazılan biçimidir. Fakat yapı itibariye daha ziyade nesihle birlikte nestalik ve rika yazılarına daha uygun düşmektedir. (Ali Alparslan: "Gubârî" TDV İslam Ansiklopedisi C. XIII, s. 167.)

Ayaklar toprağı miskîn Gubârî¹⁷

beyti zamanında çok beğenilmiş ve çoğu kaynak tarafından da nakledilmiştir. Gubârî, daha sonra Akşehir'e döndü ve Sultan Abdullah Zaviyesi şeyhliği makamında bulundu. 944/1537'de hacca gitti.Bu gidiş, Kühnü'l-Ahbâr'da, "Tuğrakeş Ramazan-zâde Mehmet Efendi'nin himmetiyle Surre Emîni tâyin edilip Mekke'ye gittiği"¹⁸ şeklinde belirtilmiştir. Bu bilgi, İsmet Parmaksızoğlu'nda, "Mekke'de bulunduğu sırada nişancılıktan mütekâid Ramazançelebizâde Mehmet Çelebi'nin delaletiyle Surre emînliğine getirildiği"¹⁹ şeklindedir. Ali Alparslan da bu bilgiyi aynen almıştır.²⁰ Gubârî,bu görevine 953/1546'ya kadar devam etti. Şâirimiz, Mekke'de kaldığı bu süre içinde dervişane bir hareket tarzını seçmiştir. Bu hareketini dostlarına yazdığı şiir ve mektuplarda da göstermiş ve onlara her türlü gösterişten sakınmaları tavsiyesinde bulunmuştur. Hattâ en yakın arkadaşlarından biri olan Surûrî Efendi'nin 949/1543'de Şehzade Mustafa Çelebi'nin hocalığını kabul etmesini tarikat âdabına aykırı gördüğünden şiddetle eleştirmiş ve bir manzume yazarak ona göndermiştir.²¹

Gubârî 953/1546'da deniz yoluyla Anadolu'ya geldi. İstanbul'a giderken Kütahya'ya uğradı. Burada Sancakbeyi olan Kanunî Sultan Süleyman'ın küçük oğlu Şehzade Bayezid'in hizmetine girdi. Önce kapıkulları arasına katıldı. Daha sonra Şehzade Bayezid'in oğlu Orhan Çelebi'ye hoca olarak tayin edildi. Gubârî bu hareketiyle Mekke'de gösterdiği fikrî değişimi bizzat tekzip ettiğinden, devrin âlimlerinin, özellikle yakın dostu Surûrî'nin eleştirileriyle karşılaştı. Gubârî bu hocalık döneminde Şehzade Bayezid'in çok iltifatını görmüş, yakınında bulunmuş, sohbetlerine katılmıştır. Şehzadenin sarayında herkesten saygı görmüş, şeyhliğinin yanında şairliği ve iyi ahlâkı ile olumlu bir etki bırakmıştır. Gubârî bu sayede kendini pâdişâha da sevdirmiş ve Kanunî'nin emriyle 959/1551'de en önemli eseri olan Şehnâme'yi yazmaya başlamıştır. Kısa bir zaman sonra Şehzade Bayezid ile Şehzade Selim arasında meydana gelen savaşta Şehzade Bayezid yenilip İran'a kaçtı, Şehzade Bayezid'in yakınında bulunanlarla beraber Gubârî- de yakalandı, Yenice Hisar'a hapsedildi. Burada bulunduğu sırada İran şâirlerinden Fettâhî-i Nişaburî(öl.852/1448)'nin Şebistân-ı Hayâl isimli mesnevisine-Farsça bir nazîre yazmaya başladı. Bir müddet sonra Ferhat Paşa ve Abdurrahman Çelebi gibi dostlarının araya girmesiyle affedildi. 970/1562'de Kanunî tarafından kırk para yevmiye

¹⁷ Kınalızâde Hasan Çelebi: Tezkiretü's-Şuarâ (Haz. İbrahim Kutluk), Ankara, 1989, C. II, s.712; Latîfî: a.g.e., s.408.

¹⁸ Gelibolulu Ali: a.g.e., s.247

¹⁹ İsmet Parmaksızoğlu: "Abdurrahman Gubârî'nin Hayatı Ve Eserleri" İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, S.2 (1950), s.348

²⁰ Ali Alparslan: "Gubârî Abdurrahman" TDV İslam Ansiklopedisi, C.XIII, s. 168

²¹ Kınalızâde Hasan Çelebi: a.g.e., s.714; Gelibolulu Ali: a.g.e., s.229-231

ile Mahmil(Mahfil) kadılığına tayin edilerek Mekke'ye gönderildi. Bu tayin olayı, kaynaklarda hoş bir lâfife olarak şöyle anlatılır:

"Gubârî, sultandan af dilemek ve çektiği sıkıntıyı anlatmak için bir kaside sunar ve bununla sultandan Mahmil kadılığına talep eder. Kanunî de bunun üzerine;

"Şimdi bildim kim imiş Mahmile kadı olsun" mısraını söylemiş. Gubârî de bunun üzerine beyti tamamlamış:

"Şöyle hizmet ideyin kafile razı olsun."²²

Burada kadılık görevini yürütürken bir taraftan da eserlerini tamamlamaya çalıştı. Gubârî, Medine'de öldü. Ölüm tarihi konusunda iki farklı tarih verilmektedir. Kaynakların büyük çoğunluğu 974/1566 târihini verirken²³ Riyazî ve Fâizi'de 982/1574 tarihi geçmektedir.²⁴ İkinci bölümde inceleyeceğimiz Kissa-i Yusuf mesnevisinin târih beytinde Gubârî, mesneviye recep ayında başlayıp ramazan sonunda bitirdiğini ifâde ederek, 974 târihini verir. Buna göre şâirimizin son eseri olan bu mesnevî, 1567 yılının ocak ve mart ayları arasında kaleme alınmıştır²⁵ ve ölüm tarihini 1567'nin mart ve haziran ayları arasında olarak düzeltmek faydalı olur.

Elimizde mesnevilerinden başka fazla şiiri bulunmayan ve hakkında yeterince araştırma yapılamayan Gubârî, devrinin usta şairlerindedir. Tezkireciler de bu konuda birleşirler. Kühû'l-Ahbâr'da "Molla Gubârî gerçekden şâirdir. Nazmunun halaveti ve eş'ârının belâgati aşikâr ü zahirdir,"²⁶ denilmektedir. Yazdığı gazeller devrinde çok meşhur olmuş, özellikle "sor" redifli gazeli beğenilmiş ve nazireler söylenmiştir:

*Ne bilür aşkı her Mecnûn sen ol ahvâli benden sor
Ne bilsün kissa-i Şîrîni Hüsrev kühkenden sor
Görelüm ey sabâ bu şi'r-i sihr-âmize âlemde
Nazîr olur mı bir şâ'ir-i şîrîn-sühandan sor
Gubârî makdem-i sahiden istersen haber almak
Gubâr ol yollar üstünde gelenden sor*

*gidenden sor*²⁷

Mahmut Kaplan tarafından yayımlanan ve *Gafil olma gözün aç âlem-i kübrâsın sen Sidre vü levh ü kalem arş-ı muallâsın sen* tercili pend-nâmesi²⁸ zamanında çok meşhur olmuş ve etkileri XVIII. yüzyıla kadar ulaşmıştır. Şeyh Gâlib'in,

*Hoşça bak zâtına kim zübde-i âlemsin sen
Merdüm-i dîde-i ekvân olan âdemsin sen*

terci'li meşhur terci-i bendinde bu tesirin izleri açıkça görülmektedir.

²² Gelibolulu Ali: a.g.e., s.248., Kınalızâde Hasan Çelebi: a.g.e., s.716.

²³ Babinger, 19 temmuz 1566'da öldüğünü ifade ederek tam tarihini verir. (Franz Babinger: Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri (Çev. Coşkun Üçok), Ankara, 2000, s. 104). Bursalı Mehmed Tâhir de Gubârî'nin ölümüne (ıvi-.ji^ <BJB) tarihinin düşürüldüğünü söyler. (Bursalı Mehmed Tâhir: Osmanlı Müellifleri, İstanbul, 1342, C.III, s.112)

²⁴ Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü: (Haz. Haluk İpekten,...)Ankara, 1988, s.162.

²⁵ Faik Reşit Unat: Hicri Tarihleri Miladi Tarihe Çevirme Kılavuzu, Ankara, 1959, s.66.

²⁶ Gelibolulu Ali: a.g.e., s.247

²⁷ Kınalızâde Hasan Çelebi: a.g.e., s.714.

²⁸ Mahmut Kaplan: Gubârî Abdurrahman Efendi'nin *Pendnâmesi*!," Yedi İklim, Haziran 1993, s.34

Gubârî'nin bâzı eserlerini Farsça olarak yazması,Farsçayı şiir yazacak kadar iyi bildiğini gösterir. Hatta bazıları onun Farsçada Türkçeden daha başarılı olduğunu söylemişlerdir.

Kaynaklar, Gubârî'nin hattatlığı konusunda Osmanlı hattatlarının pîri sayılan Şeyh Hamdullah'ın oğlu Mustafa Dede'den sülüs ve nesih meşk ettiği ve "gubârî" adı verilen yazıda usta olduğu dışında bir bilgi vermemektedir.

ESERLERİ:

Nazîre-i Şebistân-ı Hayâl: İran şâirlerinden Fettahî-i Nişabûrî(öl.852/1448)'nin aynı adlı eserine nazîre olarak Farsça yazılmış tasavvufî bir mesnevidir. Gubârî eseri Yenice Hisar'da hapis bulunduğu sırada 969/1561'de yazmaya başlamış ve bir yıl sonra Mekke'de tamamlamıştır. Eser, bütünyle ilâhî aşkı anlatan bir mesnevîdir. Nazîre-i Şebistân-ı Hayâl'in Süleymaniye Ktb. Hacı Mahmud Ef. No: 3830 ve Manisa İl Halk Ktb. No: 2715'te kayıtlı iki nüshası vardır.²⁹

Ka'benâme: Gubârî Mekke'de ilk bulunduğu sırada başlayıp 963/1556'da tamamladığı bu eserini Kanunî'ye sunmuştur. Eserde Harem-i Şerif târihini ve Osmanlılar tarafından Harem-i Şerif'in tamir ve tesislerden bahseder. Bunlardan başka hac ve Harem-i Şerifin kutsallığı anlatılır. Eserde Gubârî'nin hayatıyla ilgili bilgiler de bulunmaktadır.

Ka'benâme'nin üç nüshası bulunmaktadır. Birincisi Üsküdar Selim Ağa Ktb. Kemankeş Emir Hoca No: 223'te kayıtlıdır. Diğer nüsha Türk Dil Kurumu Kütüphanesi Yz.A.398'dedir.³⁰ Manisa İl Halk Ktb. No: 4952'de kayıtlı olan nüsha ise eksiktir. Ka'benâme üzerinde iki yüksek lisans tezi yapılmıştır.³¹ Ayrıca, Özay Karadağ, Gubârî'nin Ka'benâme'de bulunan "ka'be" redifli kasidesi hakkında bir incelemesi bulunmaktadır.³²

Şehnâme:Kanunî'nin isteği üzerine 959/1551'de yazılan eser Süleymannâme ismiyle bilinmektedir. Eser Farsça olup Yavuz'un İran ve Mısır seferlerini ve Kanunî'nin saltanatının Suriye İsyanı'na kadar olan kısmına ait olayları anlatır. Eserin iki nüshası bulunmaktadır: Süleymaniye Ktb. Hekimoğlu Ali Paşa No: 764 ve Manisa İl Halk Ktb. No: 1346. Bunlardan Manisa nüshasının son kısmı eksiktir.

Yusuf u Züleyhâ:Kur'an-ı Kerim'deki Hz. Yusuf kıssasından hareket edilerek yazılan bu mesnevi hakkında ikinci bölümde ayrıntılı bilgi verilecektir.

²⁹ Gönül Ayan, , Topkapı Sarayı Müzesi Ktb. Hazine No:146'da bir nüshasının daha olduğunu söylemekteyse de bu kayıta Gubârî'nin Mesahatnâme ve Menasik-ı Hac adlı eserleri vardır. Gönül Ayan: Gubârî ve Yusuf u Züleyhâ Mesnevisi" I. Akşehir Sempozyumu(16-18 Ekim 2003) bildirisi, s.3-4.

³⁰ Türk Dil Kurumu Kütüphanesi Yazma Eserler Katalogu, (Haz. Müjgan Cumhur,...)Ankara, 1999, s. 102.

³¹ Nuray Şimşek: Abdurrahman Gubârî'nin Ka'benâmesi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1987; Özay Karadağ: Gubârî Abdurrahman ve Ka'benâmesi , Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas, 1999.

³² Özay Karadağ: "Gubârî'nin "Ka'be" Redifli Kasidesi Üzerine Bir İnceleme", Türklük Bilimi Araştırmaları, Sivas, 2000, S.9, s.251.

Menâsik-ı Hac:Hac görevi, âdabı ve hac yolculuğunu anlatıldığı manzum bir eserdir. Menâsik-ı Hac'in dört nüshası vardır: Topkapı Sarayı Müzesi Ktb. Hazine No: 146³³, Konya Mevlânâ Müzesi Ktb. No:5167 ve Millet Ktb. Ali Emîrî Ef. No: 819 ile 820'de kayıtlı iki nüsha.³⁴

Mesahâtnâme:Eserde Kabe'nin ölçüleri ve tarih içinde uğradığı değişiklikler anlatılır. Mesahâtnâme mensur olup üç nüshası vardır. Bu nüshalardan Topkapı Sarayı Müzesi Ktb. Hazine No: 146 ile Millet Ktb. Ali Emîrî Ef. No: 819 nüshaları Menâsik-ı Hac ile aynı ciltte yazılmışlardır. Suleymaniye Ktb. Ayasofya No: 3989 nüshası ise müstakildir.

Bursalı Mehmed Tâhir, Gubârî'nin Tercüme-i Târih-i Cennâbî adlı bir eserinin daha bulunduğunu söyler.³⁵ Fakat 996/1588'de tamamlanarak Sultan III. Murad'a sunulan bu eserin Gubârî'ye ait olması mümkün değildir. Amil Çelebioğlu³⁶ ve Nuray Şimşek'in³⁷ Gubârî'ye ait olduğunu belirttikleri ve Suleymaniye Ktb. Yazma Bağışlar bölümü nr. 1285/l'de kayıtlı olan Gazavât-ı Midilli adlı eser, 907/1501 tarihini taşıdığına göre diğer Gubârîlerden birine ait olmalıdır. Aynı kütüphane, Esad Efendi nr. 3486/l'de bulunan Na't-ı Şerif de Mir Kasım adındaki başka bir Gubârî'ye aittir.³⁸ Lâtîfi de Gubârî'nin biri Farsça, diğeri Türkçe "iki mükemmel divanı" olduğundan bahseder.³⁹

Türk Edebiyatında Akşehirli Abdurrahman Gubârî'nin dışında "gubârî" mahlasını kullanmış birkaç diğer şairlerin sadece isimlerini vermekle yetineceğiz: Aydınlı Gubârî,⁴⁰ Kasım Gubârî,⁴¹ Gubârî Mahmûd Çelebi,⁴² halk edebiyatında Aşık Gubârî⁴³ ile geçen yüzyılda yaşamış ve Şükrü Elçin'in şâirnamesini tanıttığı Gubârî.⁴⁴ Ayrıca Şemseddin Sami İranlı iki şairin "gubârî" mahlasını kullandığını söyler, ve şairimizi aynı yerde hattat ve şair olmak üzere iki farklı şahsiyet olarak ele alır.⁴⁵ Ayrıca Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi'nde Gelibolulu Yusuf Gubârî adında bir şairden daha bahsedilmektedir.⁴⁶ Ancak böyle bir şairin olmadığı Kühnü'l-Ahbâr incelendiğinde ortaya çıkmaktadır. Kühnü'l-Ahbâr'da bulunan "İbâdî" mahlaslı bir şair yanlışlıkla "Gubârî" olarak okunmuş-

2.KISSA-İ YUSUF:Gubârî'nin son eseri olan Kissa-i Yûsuf'un yakın zamana kadar Manisa İl Halk Kütüphanesi 1215/6'da kayıtlı olarak tek nüshasının olduğu sanılıyordu.⁴⁸ Biz, Ankara Milli Kütüphane Yz.A 8527 numarada kayıtlı bir nüshasını tesbit ettik. Gönül Ayan da, aynı kütüphanede Yz.A 690 numarada kayıtlı bir nüshasının daha olduğunu ifade ediyor.⁴⁹ Bundan başka Medine'de Arif Hikmet Bey Kütüphanesi'ndeki Türkçe yazmalar arasında 207/811 numarada kayıtlı Abdurrahman Guşâvi'ye ait olduğu söylenen bir Kissa-i Yusuf mesnevisi bulunmaktadır.⁵⁰ Araştırmamızda bu isimde bir şaire, ne Kissa-i Yusuf yazan şairler arasında, ne de Edebiyat tarihlerinde rastladık. Şairimizin son yıllarını Medine'de geçirdiğini ve eserin diğer nüshalarının varak sayılarının bu nüshanın varak sayısı ile benzerliğini dikkate alırsak, bu nüshanın mesnevinin en eski nüshası olduğunu söyleyebiliriz.

Manisa İl Halk Kütüphanesi 1215/6'da kayıtlı olan nüsha, 199 yapraklı bir mecmua içindedir. Mesnevi, mecmuanın 127b-199a sayfaları arasında yer almaktadır. Mecmua kenarları zırhî meşin, mukavva ve âdi ciltlidir. Kitap boyutları 203x140 mm, yazı boyutları da 160x90 mm'dir. Her yaprakta 15 satır bulunmaktadır. Başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmış olup temayüle uygun olarak Farsçadır. Nüshanın eserin 199b yaprağındaki Farsça kıtadan Şebkârî adındaki bir müstensih tarafından yazıldığını anlıyoruz:

*Ya'ni İn nazm-ı Kissa-i Yusuf
Rû nümûde be-hâb-ı pemâr?
Heme hâbest Kissa-l yusuf
Hâme İn nazm-ı pâk-i Şebkârî*

Nüshanın istinsah tarihi bilinmiyor. Fakat mecmua içindeki diğer eserlerin istinsah tarihlerinin 1140-1155 (1728-1742) arasında olması, Kissa-i Yusuf'un da bu tarihlere yakın bir zamanda istinsah edilmiş olabileceğini gösteriyor. Nüsha, düzensiz ve özensiz bir şekildedir. Bazı bölümler yer değiştirmiş ve hikayenin akışında kopukluklar oymuştur. Mesela, kardeşlerinin Yusuf'a olan düşmanlıklarının sebepleri anlatılırken birden, daha Yusuf'un rüya görmesi anlatılmadan bu rüyanın duyulması konusuna atlanıyor. Yine bazı beyitler unutulmuş veya yerleri değişmiş olarak karşımıza çıkıyor.

Ankara Milli Kütüphane'de Yz.A 8527'de kayıtlı bulunan nüsha 103 yapraklı ve her sayfada 11 satır bulunmaktadır. Kitap boyutları 185x123 mm, yazı boyutları da 103x65 mm'dir. Serlevha müzehheptir. Cildi kahverengi meşin kaplı ve adi mukavva cilttir. Ortada zencirekli gömme şemse vardır ve miklep bulunmaktadır. Yazı çerçevesi mavi tek çizgi içinde ve mısralar arası altın varakla çerçeveleşmiştir. Başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmış ve Farsçadır. Bir çok sayfada okumaya engel olmayan rutubet lekesi var. Fakat bu lekeler. Bu nüsha Manisa nüshasına göre çok daha iyi durumdadır. Nüsha, 986/1578 tarihinde istinsah edilmiş-

⁴⁸ İsmet Parmaksızoğlu: a.g.m. s.353; Ali Alparlan: a.g.m., s.169.

⁴⁹ Gönül Ayan:a.g.m., s.4.

⁵⁰ Mahmut Şarlı: "Medine-I Münvere'deki Arif Hikmet Bey Kütüphanesi'nde Bulunan Edebiyatla İlgili Türkçe Yazma Eserler". İlimi Araştırmalar-XI. İstanbul, 2001, s.112.

³³ Fehmi Edhem Karatay: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu, C.I, s.94, İstanbul, 1961.

³⁴ Eser hakkından daha detaylı bilgi için Menderes Coşkun'un "Manzum ve Mensur Osmanlı Hac Seyahatnameleri ve Nabî'nin Tuhfetü'l-Haremeyn'i" adlı eserine bakılabilir. (Ankara, 2002, s. 10-12.)

³⁵ Bursalı Mehmed Tâhir: a.g.e., s.114.

³⁶ Amil Çelebioğlu: Kanuni Sultan Süleyman Devri Türk Edebiyatı, İstanbul, 1994, s.89.

³⁷ Nuray Şimşek, a.g.t., s.87.

³⁸ Ali Alparlan: a.g.m., s.169.

³⁹ Latîfi: a.g.e., s.408.

⁴⁰ Sehl Beğ: Tezkire-i Sehi, İstanbul, 1325, s.91.

⁴¹ Şemseddin Sami: a.g.e., s.3256.

⁴² Gelibolulu Ali: a.g.e., s.248-249; Aşık Çelebi: a.g.e., y.286b, Kınalızade Hasan Çelebi: a.g.e., s.717.

⁴³ Mustafa Kutlu: "Gubârî, Aşık", Türk Dili Ve Edebiyatı Ansiklopedisi C.III, s.374.

⁴⁴ Şükrü Elçin: Halk Edebiyatı Araştırmaları C.I, Ankara, 1988, s.256-259.

⁴⁵ Şemseddin Sami: a.g.e., s.3256.

⁴⁶ Mustafa Kutlu: "Gubârî, Yusuf (Gelibolulu)", Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi C.III, s.375-376.

⁴⁷ Gelibolulu Ali: a.g.e., s.314

tir. Müstensihin isminin Veysi olduğunu eserin sonundaki kitadan anlıyoruz:

Zı bahret nahşâd u meftâd ü şeş bûd
Ki Veysî der haremgerü in kitâb
Tama' dâred dūâyî çün dūârâst
Zı gâib der-hakk gâib âcâst⁵¹

Milli Kütüphane'deki diğer nüsha ise şu özel-liklere sahiptir. "36 varak, 190x125, 150x65, satır sayısı 25, yazı talik, taç filigran, cilt; şemseli, kah-verengi, meşin, dağınık."⁵²

Eserin sonunda bulunan tarih kıtasında ese-
rin ismi, müellifi, nerede ve ne zaman yazıldığı
hakkında açık ve kesin ifadeler kullanılmaktadır:

Ey Gubâr! bu kıssa-i Yûsuf
Mekke'de vâki oldı bu idi nizâm
Recep ayında ibtidâ itdüm
Ramazân âhîrinde buldı hitâm
Ger sorarsan bu kıssa târihi
Kıssa-i nevm-i Yûsuf oldı tamâm. 974 (99a)

Müellif, eseri Mekke'de 974/1567 yılı recep
ayında başlayıp ramazan sonlarında tamamlamış-
tır(Ocak-Mart 1567). Gubârî bu mesneviyi Sultan
II. Selim' ithaf etmiştir:

Zîb olur nazmı gûş-ı devrâna
Tuhfe olur selîm şeh hâna (1b)

Gubârî'nin bu eseri yakın arkadaşlarından
Defter Emîni Mustafa Çelebi'nin (Ö.977/1569)⁵³
teşvik ve yönlendirmesiyle yazdığını şu beyitlerden
öğreniyoruz:

Bilinüz kim bu defterin sebebi
Defter emîni Mustafa Çelebi
Sahib-i nazm-ı Varka vü Gülşâh
Ruhuna rahmet eyleye Allah (6b)
Eser, 2081 beyittir ve aruzun

"fâilâtün/mefâilün/feilün" vezniyle yazılmıştır.
Gubârî'nin Kıssa-i Yusuf'u beş beyitlik bir besmele
manzumesiyle başlar. Daha sonraki bölümlerin
başlıkları da şunlardır: *Na't, Der Şakk-ı Kamer ki*
Mu'cize-i Münverest, Münâcât, Sebeb-i Te'lif.
Gubârî, eserin Sebeb-i Te'lif bölümünde, o zaman-
lar iki "Yusuf u Züleyhâ" mesnevisinin revaçta
olduğunu belirtir. Bunlardan birincisi Farsça olan
Molla Câmî'nin; diğeri de Hamdullah Hamdî'nin
eseridir. Bu iki eser de "bî-nazîr"dir. İkisi de Yusuf
hikayesini en güzel bir şekilde işlemişler, ancak
oldukça uzun tutmuşlardır. Halbuki kıssanın kısa
olanı hoştur. Hikâye ne kadar kısa olursa o kadar
kabul görür. Bu iki şâir de kıssaya çok hikâye kat-
mış ve Yusuf'un kuyu içinde kaybolduğu gibi kıssa
da hikâyeler içinde kaybolup gitmiştir. Cami,
Züleyhâ'nın Yusuf'un elbisesini yırtması hadisesini
ve kıssanın en güzel kısmı olan Yakub'un oğullarıyla
buluşmasını anlatmamıştır. Hamdî ise kıssanın
içine birçok hikâye katmıştır. Bununla kalmayıp
bölümler arasına gazeller bile sokmuştur. Halbuki
mesnevinin arasına gazel yazılmaz:

Yapdı anda dürlü dürlü gazel
Olsa bari hele gazelde güzel

⁵¹ Gubârî: Yusuf u Züleyhâ, Milli Kütüphane, YzA 8527,
y.103. Bundan sonraki alıntılar, bu nüshadan yapılacaktır.

⁵² Gönül Ayan: a.g.m. s.4.

⁵³ Katip Çelebi, Mustafa Çelebi'nin Mihr ü Vefa adlı bir
mesnevisinin olduğunu söylüyor. (Katip Çelebi: Keş-el-
Zünûn, C.II, s.1914) Fakat Varka vü Gülşâh yazan şairler
arasında ismi geçmiyor. Büyük ihtimalle bu eser günümüze
kadar ulaşmamış olabilir.

Mesnevîde begim gazel n'eyler

Bu mahallerde nâ-mahâl n'eyler (5b)

Daha sonra Gubârî, Hamdî'nin eserini Câ-
mi'den tercüme ederek yazdığını söyler. Hamdî'nin
Yusuf'un kardeşleri hakkında çirkin ve yakışsız
tasvirlerde bulunmasını da eleştirir. Zira onlar
daha sonra yaptıkları kötülüklerden pişman olup
tövbe etmişlerdir. Sonraları bunların hepsi de pey-
gamber olmuşlardır. Gubârî, bundan sonra ideal
bir mesnevinin nasıl yazılması gerektiğini anlatır:

Uzun uzun hikâyeden hazer et
Cami Hamdî gib'etme muhtasaret
Etme tatvîl (ü) az u öz eyle
Pâk u pâkize dil-fürûz eyle
Sakla sakın zebanı zilletden
Hazer et sîrr-ı pâk-i ihvetden
İki bin beyt(i)le tamam olsun
Nazm-ı dil-hâh hoş nizâm olsun
Yazması okuması sehl olsun
Ânı bir kez okuyan ehl olsun
Nazm-ı hâtr-nişânı pâk olsun
Cümle ebyâtı süz-nâk olsun
Ya'ni Yûsuf gibi güzel olsun
Hûb u râ'na vü bî-bedel olsun (6b)

Gubârî, bundan sonra "*Sebeb-i Hüsn-i Yûsuf*
Aleyhisselâm" başlığını taşıyan bir bölümle asıl
hikâyeye başlar. Eserin sonunda da "*Tenbihü'l-*
Gâfilîn vü Tevcihü'l-Akılîn" başlığını taşıyan bir
nasihat bölümü ile, eserin yazılması esnasında
Gubârî'nin gördüğü bir rüyanın anlatıldığı "*Hâb-ı*
Gubârî der Aşînâ-i Nazm" başlıklı bir bölüm bulun-
maktadır. Eserin kısaca özeti şöyledir:

Mesnevi, bir bahar tasviriyile başlar. Yakup
ve eşi bahçelerde dolaşmaktadırlar. Burada Yakup,
Allah'a kendine bir oğul, "gülsen içre bir gonçe",
vermesi için : ana rahmine düştüğünde'de annesi
onun güzel olması için dua eder. Hamileliği boyun-
ca hep gülle beslenir. Annesi, Yusuf doğduktan iki
yıl sonra vefat eder. Bundan sonra halasının yan-
ında kalır. Halası ona annesinin eksikliğini
hissettirmez. On iki yaşında babasının ve kardeşle-
rinin yanına döner. Yusuf'un güzelliği karşısında
kardeşleri kıskançlıklarından duramazlar. Yakup da
ona diğer kardeşlerinden farklı davranır ve el üs-
tünde tutar. Yusuf, bir gün rüyasında güneşin, ayın
ve on iki yıldızın kendine secde ettiklerini görür.
Yusuf'un gördüğü rüyayı haber alan kardeşleri onu
oynamak bahanesiyle uzaklara götürürler ve bir
kuyuya atarlar. Ertesi gün Yusuf, kuyunun yanında
konaklayan bir kervan tarafından bulunur ve bir
köle olarak Mısır'a götürülür. Yusuf'un güzelliği
Mısır'a yayılır. Aziz'in karısı Züleyhâ kocasından bu
köleyi satın almasını ister. Bundan sonra Yusuf,
Züleyhâ'nın özel hizmetine girer. Züleyhâ, bir gün
başından geçenleri Yusuf'a anlatır: Züleyhâ,
Magrib'de bir şahın kızıdır. Babasının kilisesinde
bulunan bir resimdeki gence aşık olur. Bu genç,
birkaç defa Züleyhâ'nın rüyasına girer ve ona ken-
disinin Mısır Azizi olduğunu söyler. Daha sonra dört
taraftan Züleyhâ'yı istemeye gelirler. Fakat bu
olaydan haberi olan Şah, kızını kimseye vermez.
Bunu duyan Mısır Azizi, Züleyhâ'yı ister ve onunla
evlenirler. Fakat Züleyhâ, rüyasındaki Azizin o
olmadığını anlamıştır. Ama buna da sabretmiş ve
yıllarca rüyasındaki gencin gelmesini beklemiştir.
Daha sonraki zamanlarda Züleyhâ Yusuf'la birlikte

olmak ister fakat Yusuf buna karşı çıkar. Züleyhâ, Yusuf'u elde etmek amacıyla hizmetçisi ile beraber hilelere başvurur. Bunların hiçbiri işe yaramaz. Bir gün Züleyhâ Yusuf'a saldırır ve onun gömleğini yırtar. Aziz, bu olayı duyar. Olayın duyulmasından sonra Mısırlı kadınlar Züleyhâ'yı ayıplarlar. Züleyhâ Yusuf'un güzelliğini göstermek amacıyla onları evine davet eder. Kadınlar kendilerine ikram edilen meyveleri bıçakla soydukları sırada Yusuf odaya girer. Kadınlar Yusuf'un güzelliğine hayranlıkla bakarken ellerindeki bıçaklarla parmaklarını keserler ve Züleyhâ'ya hak verirler. Züleyhâ Yusuf'a istediklerini yapmasını, aksi halde zindana atılacağını söyler. Bunu kabul etmeyen Yusuf zindana atılır. Zindanda bulunduğu sırada rüya tabirini öğrenir. Zindanda bulunan mahkumların rüyalarını tabir eder. Orada, zamanında firavunun yakınında bulunmuş iki genç vardır. Bir gece her ikisi de birer rüya görür. Yusuf, bunların rüyalarını tabir eder ve birinin öldürüleceğini diğerinde firavuna tekrar hizmet edeceğini söyler. Rüyalar Yusuf'un dediği gibi çıkar. Biç zaman sonra firavun bir rüya görür, ancak kimse tabir edemez. Zindandan kurtulan genç, Yusuf'u hatırlar. Zindandan çıkarılan Yusuf bu rüyayı yedi yıl bolluk ve sonraki yedi yılda da kıtlık olacağı şeklinde tabir eder. Bu olay üzerine firavun onu Mısır Azizliğine getirir. Bunu duyan Züleyhâ'nın kocası kahrından ölür. Züleyhâ ile Yusuf evlenirler. Yedi yıl süren bolluk yıllarında mahsulleri dikkatli kullanıp, kalanlarını bir depoya koyarlar. Yedi yıllık kıtlık zamanında da saklanan bu mahsulü kullanırlar. Bu erzak sadece Mısırlılara değil, komşu ülkelere de verilir. Yakub'un oğulları Kenan'dan Mısır'a erzak almaya gelirler. Yusuf, kardeşlerini tanır. En küçük kardeşi olan Bünyamin'i bir hile ile yanında tutar. Sonra kardeşleri onun Yusuf olduğunu anlarlar. Yusuf'a secde ederek ondan af dilerler. Kardeşleri babalarını da alıp Mısır'a giderler. Baba ile oğul burada buluşurlar. Mesnevi de bu buluşma sahnesiyle sona erer.

Gubârî, Kissa-i Yusuf'u, "Sebeb-i Telif" bölümünde de belirttiği gibi Hamdullah Hamdî'nin "Yusuf u Züleyhâ" adlı mesnevisine nazire olarak yazmıştır. Gubârî'ye göre Hamdî, bu eseri yazarken konuya dışarıdan birçok hikâyeler katmış, kıssayı asıl konusundan uzaklaştırmıştır. Aralara gazeller ilave ederek şeklini de değiştirmiştir. Gubârî, Kissa-i Yusuf'u yazarken fazlalık olan bu hikâyeleri çıkarmış veya kısaltmış, Kur'an'daki şekline sâdik kalmaya çalışmıştır.

Hamdullah Hamdî, Yusuf u Züleyhâ'yı 897/1494'de yazmıştır. Bütün kaynaklar bu mesnevinin Hamdî'nin en güzel eseri olduğu konusunda birleşmişlerdir.⁵⁴ Hamdî, bu mesnevisini Molla Câmi'nin aynı adlı eserine nazire olarak kaleme almış ve bunu da eserinde açık bir şekilde belirtmiştir:

*Salmış idim bu niyyete kur'a
Camiden irdi nâgehân cür'a
Tercemân oldı bazı tercemesi
Nazma germ oldı tab'umun hevesi*

⁵⁴ "Rûm şuarâsının ittifakı bunun üzerinedir ki ol asırda Şeyhî'nin Husrev ü Şîrînine Hamdî'nin Yusuf u Züleyhâsına Necatî'nin Divânına Meshîfî'nin Şehrengîzine Deli Birâder'in kîr'alarına Sağarî'nin hezline bunun (Refîkî) terci-i bendine nazire olmaya..." Aşık Çelebi, a.g.e. v.238b.

*Kimisi terceme kimisi nazir
Umarum âhir eyieye takdir⁵⁵*

Gubârî'nin Kissa-i Yusuf'unda Hamdullah Hamdî'nin tesirini açıkça görmek mümkündür. Gerek olay örgüsü ve işleyişi, gerekse kullanılan kelimelerin birbirine yakın olması Hamdî etkisinin ilk göze çarpan özellikleridir. Hatta bazı beyitler vardır ki Hamdî'de de benzer biçimde yer almışlardır. Bu etkinin ne derecede olduğunu göstermek amacıyla birkaç beyit örnek vermeyi uygun bulduk:

Gubârî: *Çekdiler delvi gördiler nâgâh
Delvün içinde oturır bir mân* (147b)

Hamdî: *Çekdiler delvi Mâlik itdi nigâh
Gördi delv içre oturır bir mâh* (s. 135)

Gubârî *Uğrı vasfını çün işitdiler
Sandılar doğrı nefret etdiler* (148a)

Hamdî *Çün uğrılık adı işitdiler
Kârvân halkı nefret itdiler* (s. 139)

Gubârî *Budur ol bana töhmet etdüğünüz
Mihri ile melâmet etdüğünüz* (180a)

Hamdî *Budur ol bana töhmet itdüğünüz
Aşkî ile melâmet itdüğünüz* (s. 339)

Sonuç olarak; Gubârî'nin XVI. yüzyılın usta şairlerinden olduğunu söyleyebiliriz. Hakkında fazla araştırma yapılmamış, eserlerinin yeterince incelenmemiş olması onun günümüz bilim dünyasının gözlerinden biraz uzak kalmasına ve değerinin yeterince anlaşılamamasına sebep olmuştur. Edebiyatımızda çokça işlenmiş hikayelerin başında gelen Kissa-i Yusuf, onun son eseridir.

Gubârî, Kissa-i Yusuf'u döneminin ve çoğu kaynak tarafından bütün zamanların en iyi Kissa-i Yusuf mesnevisi olarak gösterilen Hamdullah Hamdî'nin eserine nazire olarak yazdığını söyleyebiliriz. Gubârî, Hamdî'ye bir özentî veya onun eserini beğendiğinden dolayı bu mesneviyi kaleme almamıştır. Aksine Gubârî, Hamdî ve Câmi'nin eserlerinin kıssanın aslından uzaklaştığını söyleyerek söz konusu mesnevileri eleştirip, kıssayı aslına ve gerçeğe en yakın bir şekilde yazmaya gayret ettiğini ifade etmektedir. Ancak yine de daha önce ifade ettiğimiz gibi Hamdî'nin etkisinden tamamen kurtulmuş değildir. Bu durum Gubârî'nin şairliğine gölge düşürmez. O, eserinde sanatını konuşturmuş ve orijinal ifadeler bulunan bir mesnevi ortaya çıkarmıştır. Özellikle diyaloglarda ve dış tasvirlerde duygu yoğunluğu ve lirizm üst düzeye çıkmıştır. Gubârî'nin şahsiyetlerin tasvirleri ve özellikle iç dünyalarına eğilişi, orijinal ifadelerle doludur. Gubârî'nin eserinin sırf bu yönüyle bile değerli olduğunu söyleyebiliriz.

⁵⁵ Hamdullah Hamdî: Yusuf u Züleyhâ(Haz. Naci Onur), Ankara,1991, s. 50. Örnek olarak alınan beyitlerin sayfa numaraları bu çalışmaya göredir.